

Rácz Gyöngyi (1944–2013)

Pethes Mária

Szavak akkordja – Rácz Gyöngyiért

Még nem hullatta el jégvirágszirmait az évszak, még fehér palástban járnak az utcák, a hosszúra nyúlt árnyakra szemfedőt terít a hó. Tekinteted városokra zártad, amiket bejártál. Jó kedved bongták a színes háztetők, az ablakokon boldog cigányok könyököltek, elismeréssel kiáltották neved, ettől a szelíd láthatár párát szitált az üvegre.

Sosem engedted kiszáradni hitünk nagy folyóját, dicsérted eljövendő habját. Mesterséged volt az önzetlen adás. Terveid mindig többszámban fogalmaztad. Újra és újra felkerested a konokul hallgató hegyeket, hogy meggyőzd őket, tartsanak veled mások életét jobbra tenni. Csecsemő kora óta nevelted az emberséget, s lám milyen nagyra nőtt.

Nélküled mi lesz az elkezdett ölelésekkel, szavaid akkordját ki tudja folytatni? Ne hallgass, mint a sziklakövön ülő fénysugár! Szólj valamit! Nézd, a halál magára vette arcodat, de mosolyod izmainak nem tud parancsolni.

*

Megjelent a *Kivágott nyelvű haragok* című kötetben, 2013-ban.

„Nagybajomban voltunk, az Eötvös József Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság találkozóján, a panzió előtt, szombat délután, s én is búcsúzni készültem, hogy ha már beviszek két kollégát a kaposvári állomásra, akkor már nem jönnek vissza, se ma, se holnap, hiszen holnap már úgyszincs program. Olyasmi történt, ami még soha, mióta ismerem. Mintha megütöttem volna, mintha bántottam volna, mindig derűsnek látott arca elsötétült. S valamit mondott keserűen, hogy nem erről volt szó, nem ezt ígértem, mindenki itt hagyja, a többiek is elmentek, mindenki elment, így az egésznek nincs már értelme. Megrendült volt. Nem is tehettem mást, az állomásról mégis visszajöttem a kiállítás megnyitójára, amelyet Gábor fia képeiből rendeztek a szép új református templomban (ami annál is szebb volt, mert ott magaslott mögötte a leégett régi templom emlékként meghagyott fala), de ezzel őt már nem vigasztalhattam, büntudattal búcsúztam tőle még egyszer, mielőtt indultam volna haza.

Utoljára találkoztunk, szerdán kerestem telefonon, mert nyugtalanság volt bennem, hogy engesztelnem kellene, de már a halálhíre fogadott.”

(Takács Géza)

Nagy Ferenc: In memoriam Rácz Gyöngyi

Akik ismertük Őt, mély megrendüléssel fogadtuk a hírt: Rácz Gyöngyi, az Eötvös József Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság elnöke 2013. február 21-én, életének 69. évében váratlanul elhunyt. Temetésén családján kívül munkatársai, követői, tisztelői vettek Tőle végső búcsút.

Rácz Gyöngyi Gyulán született és még gyermekként került Budapestre szüleivel és testvérével együtt, ugyanis zenész édesapja ott kapott a család megélhetését biztosító munkát.

A középiskola elvégzése után a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen folytatott tanulmányai befejeztével kapta első diplomáját. Agrármérnökként kapcsolódott be a munka világába. Ekkor tapasztalta meg igazán a társadalmi valóságot, benne a hátrányos helyzetben élők, közöttük is a cigányság problémáit. A munka mellett tanult, közgazdász,

majd később középiskolai tanári diplomát szerzett. Agrármérnöki és közgazdász végzettségét a Mezőgazdasági Minisztérium tisztviselőjeként hasznosította. Egyre többet foglalkozott az idénymunkát, segédmunkát, vagy alkalmi munkát végző, szakképzettség nélküli és cigány munkavállalók és családjaik – főleg a gyermekeik – helyzetével.

A Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagjaként egyre sürgetőbb kérdésként vetette fel a cigányság társadalmi beilleszkedését, helyzetük jobbításának szükségességét, és ebben az iskoláztatás fontosságát.

Az Országos Pedagógiai Intézet munkatársa lett cigány témafelelősként. Rövid idő alatt több megyére kiterjedő, a cigány gyermekek beiskolázását, felzárkóztatását segítő kísérleti programokat indított – az óvodától az iskoláig. Az ebben részt vállaló szakemberek felkészítéséről és továbbképzéséről, valamint az eredmények méréséről gondoskodott. Tapasztalatait rendszeresen publikálta, konzultációkon ismertette. A rendszeres konzultációk egyikén, a kísérletvezetők országos konferenciáján (1986 májusában, Mezőberényben) alakult meg az Eötvös József Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság a mintegy ötven résztvevő egyetértésével. Már ekkor, az alapításkor megfogalmazódott: a Társaság Eötvös József munkásságának, nemzetről, kisebbségekről, közoktatásról vallott nézeteinek ismeretében folytatja tevékenységét. Céljai között – a közvetlen pedagógiai célokon túl – szerepelt a cigány kisebbség és a magyarság kulturális értékeinek bemutatása és kölcsönös elismertetése, az ezen munkálkodók összefogása, tanulás-képzés révén számuk növelése. A megalakulást követően a Társaság tagjaként, vagy támogatójaként egyre több pedagógus, közművelődési és a média valamely területén munkálkodó szakember, művész, tudós, elvértve politikus, valamint a cigány értelmiséghez tartozó kapcsolódott be a különböző feladatok megoldásába.

Feladat pedig volt bőven: a minél teljesebb, a cigány gyermekek felzárkóztatását is szolgáló beiskolázás, megfelelő óvodáztatás, tehetségkutatás és tehetséggondozás, országos pályázatok és versenyek meghirdetése és lebonyolítása irodalom, képzőművészet, előadóművészet terén, táborok szervezése hazai és határon túli cigány gyermekek számára, képzés és továbbképzés az Országos Képzési Jegyzékben foglaltaknak megfelelően – és még sorolhatnánk a sokrétű tevékenységet. A feladatok megoldásában közreműködők zöme anyagi ellenszolgáltatás nélkül végezte vállalt munkáját, aminek elismerésére Rácz Gyöngyi kitüntetési javaslatokat terjesztett fel illetékes állami vagy alapítványi szervezetekhez, többnyire sikerrel. Legnagyobb öröme azonban azok a kitüntetések szolgáltak, amiket a Társaság kapott: 2000-ben az oktatási miniszter a szakmai elismerést jelentő oklevelet adományozott, 2008-ban az elnök asszony a hazai Kisebbségekért díjat vehette át, 2009-ben pedig a Magyar Oktatás és Köznevelés kategóriában Junior Prima díjban részesült a Társaság. Szerénységére jellemző, hogy a Társaság elnökségének akarata ellenére sem hagyta magát kitüntetésre felterjeszteni. Pedig megérdemelte volna, hiszen a szervezet főállású alkalmazottjaként alig egy évet töltött munkaviszonyban, választott tisztségviselőként társadalmi munkában dolgozott haláláig.

Személyes ismeretségünk a kísérletvezetők egy budapesti konferenciáján kezdődött, 1985-ben. A konferenciára meghívást kaptam, mint egy olyan általános iskola igazgatója, melyben jelentős számú cigány gyermek tanult. Nem volt bejegyzett/engedélyezett kísérlet a felzárkóztatást és biztos 8. osztályos bizonyítványt jelentő programunk. Nem is volt az már kísérlet, hanem folyamatos gyakorlat, hogy a felső tagozat minden évfolyamán kislétszámú osztályokat működtettünk. A 14–16 fős osztályokban a legfelkészültebb, legeredményesebb tanárok munkája során a tanulók csak az alsó tagozatban elszenvedett évvessztésükkel fejezheték be általános iskolai tanulmányaikat – néhány kivételtől

eltekinve. Ezek a tanulócsoporthok nyitottak voltak, oda be lehetett kerülni, de az eredményes felzárkózás után vissza is lehetett kerülni az eredeti közösségbe. Erre figyelt fel Rácz Gyöngyi, meg arra, hogy ezek a felzárkóztató osztályok nem jelentettek intézményen belüli szegregációt, ugyanis nem csak cigány gyerekek alkották a csoportokat. Nagy érdeklődéssel követte a fejleményeket, mire azonban egy átfogó elemzésre sor kerülhetett volna, a rendszerváltozás szele elsöpörte a felzárkóztató osztályainkat. Egy átvilágítás megállapította: a kislétszámú tanulócsoporthokban magas az egy főre eső fajlagos költség, meg kell azokat szüntetni.

A Társaság főtítkáráként havi rendszerességgel találkoztunk elnök asszonnyal. Dolgoztunk a folyamatban lévő ügyekben, terveztünk, szerveztünk, pályázatok készítését, vagy elszámolását végeztük az elnökség többi tagjával együtt. Mérhetetlen munkabírása példa volt valamennyiünk számára. Ismertük néha megoldhatatlannak tűnő elgondolásait, és közösen kerestük a kivitelezés lehetőségeit. Tudott lelkesíteni, egységet teremteni és emberségesen bírálni a segítség szándékával.

Rácz Gyöngyi soha nem feledte származását. Egész élete során a cigány kisebbség felemelkedésének ügyében munkálkodott különböző beosztásaiban, de azokon kívül is. Személyes sikerként élte meg a Társaság létrejöttét, de soha nem sajátította ki, nem tekintett rá egyéni érdemként. Azonosult az eötvösi nézetekkel, alkalmazta azokat napjaink körülményeihez igazítva.

Az Eötvös József Cigány-Magyar
Pedagógiai Társaság emblémája

A Társaság és a vele együttműködő partner-szervezetek nem oldották, nem oldhatták meg a cigányság társadalmi mértékben is tapasztalható felemelkedését. Ám ha tevékenységének területeit összevetjük az európai roma stratégiában foglaltakkal, sok ponton láthatunk kapcsolódást. Ez biztató a jövőre nézve.

Rácz Gyöngyi elnök asszony 27 éven át vezette az Eötvös József Cigány-Magyar Pedagógiai Társaságot. Halála előtt néhány nappal Nagybajomban, az Eötvös József emlékkonferencián és az azt követő ünnepélyes közgyűlésen Eötvös József Életmű Érmét és Díszoklevelet nyújtott át a megjelent alapító tagoknak, valamint a Társaság munkáját támogatóknak.

Váratlanul és csendben ment el.
Emlékére tisztelettel hajtunk fejet.

Az elnök asszony halála súlyos veszteség, de a szervezet tovább él, élén egy új elnökséggel és változatlan célkitűzésekkel. A Társaság közgyűlése rendkívüli ülésén elnökké választotta Molnár István Gábort, az elnök asszony fiát, aki jól ismerve a szervezet tevékenységét, folytatja édesanyja munkáját.

Bozsik Viola: „Mesterséged volt az önzetlen adás”

Molnár István Gábor, Pethes Mária és Danyi András személyes emlékei

Rácz Gyöngyiről elsőként fia, Molnár István Gábor mesél. Miközben az Eötvös Társaság ügyében telefonál, melynek ügyeit most ő viszi, szemügyre vehetem az újpesti lakás falát díszítő cigány festményeket és grafikákat, a könyvespolcon a *Füstös képek* mellett az Újpest cigányságának helytörténetét feldolgozó köteteket – ez Molnár István Gábor egyik legjelentősebb munkája.

„Édesanyám háromfrontos küzdelmet folytatott: egyrészt az iskolákkal, hogy ugyanolyan színvonalú oktatást biztosítsanak a cigány, mint a nem cigány gyerekeknek, másrészt a cigány családokkal, hogy meggyőzze őket az iskola fontosságáról, harmadrészt a többségi családokkal és a tágabb közösséggel, hogy fogadják el az integrált oktatást, a C osztályok megszűnését.” Ez a küzdelem sohasem hatalmi eszközökkel, mindig szelíd meggyőzéssel történt. A cigány gyerekekről lemondó pedagógusokat sosem előítéleteikkel szembesítette, hanem meghallgatta, majd ügye mellé állította őket, többen közülük kollégái is lettek. Konferenciákat szervezett, amelyekre meghívott a cigány gyerekek nevelésében sikereket elért pedagógusokat, és olyanokat, akik nehezen birkóztak meg problémás diákjaikkal. Ez alkalmat adott a jó gyakorlatok megosztására, jó élmények szerzésére és az előítéletek csökkentésére egyaránt.

Ezekbe a konferenciákba, s a cigány gyerekeknek szervezett táborokba, cigány fiataloknak tartott továbbképzésekbe bekapcsolt olyan művészeket is, akiknek a sorsát szintén szíven viselte, s fontosnak tartotta, hogy ne csak roma, hanem többségi művészek is eljőjenek, és találkozassanak egymással. A rendezvényeken mindenkéhez volt egy jó szava, az ott jelenlévők között ismeretségek, barátságok szövődtek, s a tehetséges fiatalokat olyan filmrendezők oktatták, mint Buglya Sándor vagy Duló Károly. A nehéz sorsú roma művészeknek megrendeléseket adott, és sokszor a saját pénzéből fizette ki ezeket a munkákat.

A másik fontos terület, melyet kiemelt jelentőségűnek tekintett, az iskolakezdés előtti kötelező egy óvodai év tényleges betartatása volt. Ennek kulcsfontosságú szerepe volt abban, hogy a cigány gyerekeket ne küldjék rögtön felzárkóztató, kiegészítő oktatásba, hanem az óvodában elsajátíthassák azokat az ismereteket, melyek szükségesek az iskolaérettségi vizsgálaton való jó teljesítményhez. Az erősen kultúrafüggő teszthelyzetben az értelmes cigány gyerekek is rendre alulteljesítettek, s ezáltal eleve hátrányos helyzetűből még inkább hátrányos helyzetűvé válhattak. Ezt lehetett kiküszöbölni az óvodai előkészítéssel.

Molnár István Gábor visszaemlékszik, hogy gyerekként azért kellett minden nap egy órával korábban kelnie, mert édesanyjával Újpestről iskolába menet előbb mindig elmentek a VII. kerületbe Józsikáért is, akit felvettek a Rajkó Zenekarba mint fiatal tehetséget, saját szülei azonban nem mérték fel ennek jelentőségét, és nem küldték zenélni, ő viszont naponta elrágatta magával. „Nagyon tudott figyelni az emberekre, ezt kell nekem is megtanulnom tőle.”

„Ugyan, MIG (Molnár István Gábor) is nagyon tud figyelni, csak ugyanolyan szerény, mint Gyöngyi volt.” – értékeli a fenti kijelentést Pethes Mária. A tízkötetes költőnő egy

nyári táborban – melyet az Eötvös Társaság elnöke a cigány gyerekeket oktató pedagógusoknak szervezett – ismerkedett össze Rácz Gyöngyivel, aki ezeken a rendezvényeken igyekezett megnyerni a tanárokat annak, hogy másként, türelemmel és szeretettel forduljanak cigány tanítványaik felé.

„Beláthatatlan ereje volt, önzetlenül, fáradhatatlanul dolgozott. Szerény volt, többes számban gondolkodott. Sose engedte magát kitüntetni: vagy az Eötvös Társaság elismerését javasolta maga helyett, vagy inkább olyan embereknek harcolt ki elismerést, akikről megfélelkeztek, például Kovács József Hontalan költőnek a Solt Ottilia-díjat. Sose magáért küzdött, mindig a közösség érdekében dolgozott.”

A cigány nép felemelkedését szíven viselte, járta az ország eldugott kis településeit, hogy személyesen győződjön meg róla, hogyan tanítják őket. A rossz gyakorlatokat folytató tanárokat nem bevádolta, hanem ügyes diplomáciával a maga oldalára állította őket, kis lépésenként, tapintatosan. Következetesen kiállt a cigányok ügye mellett, „harcos volt, de uralkodni tudott az indulatain.” „Céljai eléréséhez mindig a szeretet szemszögéből talált utat.”

„Egy tiszta asszony volt, aki semmilyen politikai csatározásban nem sárosódott be.” Otthonosan mozgott a teleti cigányság és a cigány középosztály köreiben egyaránt, elfogadták a többségi társadalom családjában, intézményeiben is. Tudott tárgyalni a telepen és a minisztériumban is, „tudását fent is, lent is nagyon tisztelték.” Ha akarja, megtehetné volna, hogy az asszimilációt választja, ám ő a cigány közösség felkarolását tűzte ki miszsióul, s türelemmel és emberséggel végezte ezt a küldetést egész életén át.

Pethes Mária végül megemlékezik a Rácz Gyöngyi által felkarolt tehetségekről, művészekről, s említi Danyi András, „aki majdnemhogy a nevelt fia volt.”

„Nehéz róla beszélni, mert nekem mintha az anyukám lett volna.” – mondja Danyi András rendező-operatőr, a bátonyterenyei városi televízió munkatársa.

Danyi András állami gondozottként nőtt fel, a nevelőotthon stúdiójában kezdett el filmezéssel foglalkozni. Tizenhárom évesen ismerte meg Rácz Gyöngyit, aki tehetséges cigány fiatalokat keresve jutott el a Nógrád megyei Bátonyterenyére. Az így összegyűjtött fiataloknak mentorokat keresett, képzéseket és filmakadémiát szervezett nekik. Esélyt adott ezeknek a fiataloknak arra, hogy kibontakozhasson a bennük rejlő tehetség. „A szava szent volt” – ha valakire azt mondta, hogy tehetséges, arról később be is bizonyosodott, hogy valóban az. Egy olyan közegbe emelte a tehetséges roma gyerekeket, melyben roma művészek mozogtak, ezáltal szélesedett a látókörük, új nézőpontokkal találkozhattak.

Ezek a fiatalok sokfelé vele utaztak, s filmezték a cigánytelepeket, kisfilmeket készítettek roma művészekről, hagyományos cigány mesterségekről, s egyfajta néprajzi gyűjtést is végeztek a cigány dalok és táncok dokumentálásával. Közülük többen később különböző zenei képzésekre, médiaszakokra jelentkeztek. Így kezdte el terelgetni Rácz Gyöngyi őt is a médiában való elhelyezkedés felé. „Nagyon sok jó emlék kötődik hozzá, az Eötvös Társaságban sok közös munkánk is volt.” – mondja Danyi András, aki a Társaság médiaügyeit kezelte, filmes ismereteket oktatott, filmet forgatott Péli Tamásról, 1992-ben megnyerte a müncheni Dokumentumfilm Fesztivál fődíját, s a nógrádi származás folytán a palóc hagyományok feldolgozásával is foglalkozik.

Danyi András idén márciusban a Magyar Tehetség Nagykövete lett, feladata, hogy fedezze roma és nem roma fiatalokban egyaránt az elrejtett tehetséget, és bátorítsa azt,

hiszen elveszik, ha nem bontakoztatják ki. Ma ő folytatja ugyanazt a munkát, amelyet Rácz Gyöngyi is egykoron: lehetőségeket keres nekik, nyilvánosságot biztosít, támogatja őket abban, hogy tovább képezzék magukat, és felemelkedhessenek.

Menyhért Ildikó: Az önként vállalt cigányság

1988 telét írtuk, amikor meghívót kaptam a *Cigány kultúra és művelődés* című tanfolyamra. Harmadéves voltam a Debreceni Tanítóképző Főiskolán. Rácz Gyöngyi, aki a tanfolyamot szervezte, ekkor az Országos Pedagógiai Intézet munkatársa volt. Mielőtt meghívott volna, érdeklődött felőlem. Tudta, hogy szerény körülmények között élő, sokgyermekes falusi cigány család egyedüli lánygyermeké vagyok, örömmel járok a főiskolára, komolyan veszem a feladatokat. Gyöngyi minden egyes főiskolás, egyetemista roma fiatalra személyesen odafigyelt. Legtöbb esetben a háttérből, a tudtunk nélkül segített, egyengette az utunkat.

Az első tanfolyami nap különös emlékeket hagyott bennem. Tele volt a Villányi úti konferenciaterem. Az ország legkisebb településéről is érkeztek pedagógusok. Egyik ámulatból a másikba estem. Délelőtt megjelent Osztójkán Béla. A gimnáziumi évek alatt az irodalomkönyvemben tartottam a róla készült fotót. Azt gondoltam, hogy a *Nincs itt-hon az Isten* novelláskötet írója nem lehet hétköznapi ember, pláne nem egy farmeres fickó, aki előadás közben lép be egy terembe, majd rövid időn belül távozik. Úgy tartottam, hogy egy művelt cigány ember kizárólag öltönyösen jár. A plátói szerelem akkor és ott köddé vált.

A délután és az este sodrásában akadt jó néhány kérőm. Gyöngyi fél szeme pedig mindig rajtam, a húszéves, kissé szeleburdi cigány lányon volt. Az utolsó előadás után a tömegben átsétálva odajött hozzám és megkérdezte, hogy szeretném-e személyesen megismerni Péli Tamást, mert ma este módom lehet rá. Közben felajánlotta, hogy nála alhatok, nem kell a kései vonattal hazautaznom. Izgatottan és türelmetlenül vártam a találkozást, arra nem emlékszem, hogy hol és kinél vendégeskedtünk, csak azt tudom, hogy egy mosókonyha egyetlen ágyán ültünk, Gyöngyi, Tamás és én.

Tamás és Gyöngyi úgy bántak velem, mint egy fülemülefőkéával: a rövid idő alatt, amit a „fészükben” töltöttem, belém szerették volna énekelni az összes dallamot, amit a cigányság számára fontosnak és helyesnek tartottak.

Majd Gyöngyi hazavitt, egy „hatalmas” lakótelepi lakás egyik felszobájában szállásolt el. Reggelit kaptam. Beszélgettünk. S bennem egyre nőtt a tanácsstalanság, hogy ki is ő, amit tapasztaltam, ellentmondott annak, amit vártam. Ma már tudom, hogy Gyöngyi nem hazudott nekem, mert szívében, lelkében mindig cigánynak érezte és tartotta magát. De az akkori énem számára ez hihetetlen volt. Sem a beszéde, gesztusai, sem a külső jegei nem utaltak a cigány származásra. Az otthona pedig végképp nem. A cigányok nem vajat, felvágottat, hanem szalonnát, kolbászt esznek reggelire! Teát pedig akkor isznak, ha betegek!

Ezekkel a kétségekkel indultam haza Debrecenbe, és hosszan megmaradt bennem a csodálkozás, miért választja valaki a cigány származást, ha gyermekkor, körülményei, kinézete nem utal, nem kényszeríti erre? Miért gondolja azt, hogy cigányként többet tehet?

Gyöngyi édesapja elismert cigányzenész volt Gyulán, majd Budapesten is, ahol mint csellós, a Duna Művészegyüttesbe nyert felvételt. Gyöngyi gyerek- és fiatal felnőtt korát a Ferencvárosban élte.

László Zsuzsa, az első cigány származású értelmiségi nő ebben az időszakban érte el, hogy az MSZMP központi irányítása szabad utat adjon a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalakulásának. Az újságíróként dolgozó nőnek Gyöngyi apja más cigányzenészekkel karöltve nagy segítséget nyújtott. Gyöngyi mint kamasz, majd egyetemista lány, ha tehetné, elkísérte László Zsuzsát és apukáját a megbeszélésekre, az egyes cigány közösségek meglátogatására.

Abban az időben a falusi, szegény vályogvető, lakodalmi zenész cigányok iránti segítőkészség, szolidaritás mélyen áthatotta a zenészvilágot. A városokban élő muzsikuskok rendszeresen felkeresték a falusi, telepi körülmények között élő cigányokat. Muzsikáltatták őket, s volt, akit meghívtak a saját zenekarukba, vagy tanítani kezdték.

Gyöngyi apaképe egész életét, munkásságát meghatározóan pozitív és domináns volt. Egy erős, határozott, a másik ember iránt felelősséget érző, a rászorulókat támogató cigány férfit látott maga előtt. Ezzel a magatartással azonosult egész életében. Nem cigány, polgári értékrendű, kultúrájú édesanyja személyiségét a csöndes áldozatvállalás, a töretlen hit, szorgalom, a békés kompromisszumok keresése jellemezte.

A főiskola elvégzése után Budapesten kezdtem a tanítói pályát. Gyöngyivel ritkultak a találkozások, de a kapcsolatunk megmaradt. Később a sors úgy hozta, hogy az OPI utódintézményében, az OKSZI-ban azt az álláshelyet tölthettem be, amit Gyöngyi a 80-as évek végéig. Ezért is sokat beszélgettünk, meg azért is, mert szerettem volna folytatni azt a munkát, amit ő elkezdett.

Ekkor már működött az Eötvös József Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság. A Társaság éltetője, motorja, fenntartója az alapító volt, maga Rácz Gyöngyi. Fizetésének, nyugdíjának nem kis részét költötte a Társaság működésére. Úgy gondolta, a Társasággal egy olyan híd épített, amely híd a legrövidebb idő alatt, a legbiztosabban vezet el a célig: a magyarországi cigányság társadalmi, kulturális, gazdasági, földrajzi integrációjáig, felemelkedéséig.

Mindig azon gondolkodott, hogyan tudna felvenni a cigányság egy olyan etnikai alakzatot, mely révén képessé válhatna szellemi, gazdasági erejének koncentrálására. Én vitatkoztam vele, megtartva szeleburdiságomat, kapkodó, rövid mondatokkal állítva, hogy ez nem fog megtörténni, olyannyira individuális a cigányság. Majd folytattuk, mit és hogyan kellene tenni annak érdekében, hogy a cigány származás ne jelentsen egyértelmű hátrányt. Számtalan kérdést megvitattunk, nagy vita volt közöttünk abban is, hogy a cigányság mint népcsoport felemelhető-e vagy felemelkedhet-e. Gyöngyinek meggyőződése volt, hogy olyan állami intézkedésekre van szükség, melyeknek a hatása elvezethet a célig.

Gyöngyi apukája révén egy olyan identitás-közösségben nőtt fel, amelyik kívülről, eltávolodottan, de mégis belső, saját élményeként viszonyult a hazai, többségében szegény, falusi cigányság életéhez. A szívükkel vállaltak közösséget a cigányság ezen csoportjaival. Gyöngyi számára a cigány öntudat a szív nyelvén való értést jelentette.

Utolsó munkájának, a Társaság által kiadott kötetnek is ezt a címet adta: *Érteni a szív nyelvén*. Mintha készült volna a nagy leltárra. Rendszerezett, fogalmazott, szervezett, tárgyalt hónapokon át éjt-nappal egybevéve.

A kiadvány, melynek megjelenését már nem élhette meg, egyszerre nyújt betekintést a magyarországi cigányság társadalmi, egyéni, közösségi életének legfőbb problémáiba, a válaszkeresésekbe, s részletes időszalag mentén mutatja be azt a küzdelmet, a sok-sok önkéntes munkát, amelyet az Eötvös Társasághoz kötődő emberek végeztek azon a lelki, szellemi hídon, melynek alapja Gyöngyi szíve, hite, önzetlensége volt.

A Társaság több mint egy évtizedig vett részt roma és nem roma médiaszakemberek képzésében. Az volt a cél, hogy minél több szakembernek legyen élő kapcsolata a cigányság kisebb-nagyobb közösségeivel. S ezáltal pozitív fókusza legyen a cigányságról közvetítendő képeknek.

Gyöngyi a Társaságon keresztül sokrétű eszköztárat dolgozott ki a cigány gyerekek nevelésének, oktatásának tárgyában. Ennek az eszköztárnak a lényege maga a pedagógus, aki a mély vízbe dobva rájön, hogy meg tud felelni a feladatoknak, hogy sikereket képes elérni akkor is, ha teljesen cigány, vagy vegyes közegben dolgozik. A Társaság révén ezek a pedagógusok beszámolhattak munkájukról fórumok, kiadványok segítségével, aktív szerepet tölthettek be a tapasztalatátadásban.

Az Eötvös József Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság alapítói

A kötet szerzői, cigányok és nem cigányok is ezt teszik: Csóka János Pál cigány önkormányzati elnök, Ducsa Tiborné művésztanár, Duló Károly fizikus, filmrendező, Erdős István közművelődési főtanácsos, Giczy Béla tanár, Kovács József Hontalan költő, Magyar Ari író, műfordító, Molnár István Gábor operatőr, filmrendező, Nagy Ferenc művésztanár, a Társaság főtítkára, Nemesné Leiti Magdolna óvónő, Pethes Mária költő, Sajgó Szabolcs jezsuita lelkész, Szabó Istvánné Nagy Magdolna tanár, Takács Géza tanár, Tóth Józsefné óvónő, Trencsényi László egyetemi oktató, Vinczéné Bíró Etelka tanár, és természetesen Rácz Gyöngyi, a „mindenes”. A szerzők különböző műfajokban, tanulmányokkal, beszámolókkal, versekkel, novellákkal, képekkel járulnak hozzá a huszonhét éves Társaság emlékeinek őrzéséhez, a közelmúlt értékeléséhez, a jövő tervezéséhez, az értékek felmutatásához és egy-egy pillanatkép felvillantásával, egyéni életsorsok elbeszélésén keresztül a magyar cigányság életének bemutatásához. Sok-sok érzelmmel, érzelmeket keltve az olvasóban. Segítve az olvasót abban, hogy ráleljen saját problémáinak megoldására. Hogy égető kérdésekben meg tudja különböztetni az okokat a következményektől.

Egy-egy gondolatot emelek ki a kötetből, ízelítőül:

Nemesné Leiti Magdolna *Az állami neveltek gondozása* című cikkében a következő módon győzi meg a pedagógusokat, a szociális szakmát a családdal, a felnőttekkel való együttműködés fontosságáról: „Amikor helyszínen vagyunk, a szülő van birtokon belül, és nem kiszolgáltatott, mint az intézményen belül. Sokkal nagyobb az esély a partneri együttműködésre és egészen más képet alkothatunk.”

Ugyanebben a cikkben olvashatjuk egy Down-kóros kislánnyal kapcsolatban, hogy a gyámügyi intézmények nem azzal tesznek jót, ha szigorú követelmények teljesülése mellett engedik haza a gyámságot vállalni vágyó nagymamához a gyermeket, hanem ha abban segítenek, hogy a kislány a családjában nőhessen fel. „A vér szerinti családjában talán maradhatna felnőtt korában is. Ha ott nő fel, oda tartozik, velük él, része lesz a családnak!”

Takács Géza egy rosszul értelmezett és rosszul kezelt jelenségről ír: olyan kis iskolák problémájába tekinthetünk írása révén, melyek szinte kizárólag cigány gyerekeket fogadnak, és összevont osztályokban tanítanak. Rosszul értelmezett a jelenség, mert egy iskola pusztán amiatt, hogy oda szinte csak cigány gyerekek járnak, még nem nevezhető szegregálnak. Ugyanis a szegregáció a nevelés-oktatás gyakorlatában azt jelenti, hogy egy orvosokból, pszichológusból, tanárokból álló bizottság határozata alapján a gyermekeknek meghatározott intézménybe, intézménytípusba kell járniuk. A roma gyerekek ezekben az iskolákban nem egy bizottság határozata alapján tanulnak. Rosszul kezelt, mert a roma többségű iskolában kiemelt figyelmet kellene fordítani arra, hogy ott tanítsanak roma pedagógusok, és lehetőleg legyenek benne a vezetésben is. Az iskola nyíltan kötelezze el magát a cigányság kultúrája, elfogadtatása mellett. Ezt pedig ne akkor tegye, amikor a léte már veszélybe kerül. Mert sajnos, amíg nincs baj, addig sem a vezetők, sem a pedagógusok inkább nem vesznek tudomást a gyerekek származási és kulturális hátteréről.

Tudjuk, érezzük, hogy a roma gyerekek iskoláira kicsiben és nagyban is szükség van. Az ilyen iskolák megszüntetését kimondó határozatok lehetőséget semmisítenek meg, esélyt számolnak föl. Mindenki a saját kultúrájában, a saját közegében képes legjobban teljesíteni. És itt van az a zavar, amely nagyon érzékenyen érinti magát a szakmát is. Igen, növelni kell a roma pedagógusok számát, akik beleszülettek a cigány világba, akik elkötelezettek a cigány értékek, sajátosságok mellett, nem pedig oda küldik őket, vagy jobb híján kerülnek oda. Szükség van egy olyan roma pedagógus rétegre, amely tartást és méltóságot kölcsönöz az ilyen típusú iskoláknak. Akik munkájukkal hozzájárulnak ahhoz, hogy annak az iskolának, amelyben sok roma gyerek tanul, ne a kínlás legyen a fő ismertetőjegye, hanem a szeretet.

Molnár István Gábor zseniális leleménnyel tapint rá helytörténeti kutatásait bemutató írásában, hogy a családok által őrzött fényképek nemcsak azt üzenhetik számunkra, hogy ez a föld a mi hazánk is, hanem megmutatják a különbséget a kuriózumként fényképezett cigányok és a saját világukat megörökítő családi életképek cigányai között. Ezért helytörténeti kutatásaiban a korabeli sajtófotókkal szemben előnyben részesítette a muzsikus, szegkovács családok által őrzött fényképeket. Írásában ennek a gyűjtésnek a módszer-tanába tekinthetünk be.

Olvastam, hogy azok a lányok, akik rajongással szeretik az apjukat, akit erősnek, bátornak, méltóságteljesnek látnak, láthatnak, nagyobb valószínűséggel lesznek vezetők, akik képesek másokat célok megvalósítására megnyerni. Hiszen a legfőbb céljuk az apjukban eszményített képnek való megfelelés. Így értettem meg, miért választotta Gyöngyi a cigánysághoz való tartozást és a cigányságért való küzdelmet. Azt remélem, hogy gyermekei őrzik, hozzáférhetővé teszik és gyarapítják azt a szellemi hagyatékot, melyet kitartó, áldozatos munkájával felhalmozott.

Gyöngyi az állami gondozott, tehetséges roma fiatalokat nemcsak erkölcsileg segítette, hanem szállással, kosztal, zsebpénzzel is ellátta őket, ha ennek szükségét érezte. Olyanná vált ilyenkor, mint a fűszálon a pici él – és azt hiszem, hogy most is az.

Lina és a ballagó óvodások

Lina és munkatársai